

HOMEROVA EPITHETA ORNANTIA KOD SRPSKIH I CRNOGORSKIH PREVODILACA DEVETNAESTOG STOLJEĆA

Specifičnost je Homerove epike prisustvo brojnih ukrasnih pri-
djeva koji stalno u nepromijenjenom obliku, ili u nekoliko varijanata,
prate junake radnje, bogove ili ljude, mjesta ili gradove u kojima se
odvija epska radnja, izrazite oblike ili pojave cijelog materijalnog svijeta
koji je nerazdvojivo ali i fatalno povezan s akterima radnje. Cijeli taj
svijet, mikrokozmos kao i makrokozmos, u Homerovoj poeziji dobiva
neko određeno viđenje. To nije viđenje jednog čovjeka, jednog umjetnika.
To je viđenje neke šire sredine, šire i od okvira jedne nacije, viđenje
koje je svojstveno čovjeku kao čovjeku, bilo kojeg vremenskog tren-
nutka i bilo koje plemenske ili nacionalne pripadnosti. To su viđenja
koja su svojstvena narodnoj poeziji, rekao bih radije nadnarodnoj poe-
ziji. Grčki genij preko tog divnog Homera dao im je svoju formu. Jed-
nom stvorena, ta se forma više ne mijenja, ma koliko ona bila neobična
i strana već za Helena Sokratova vremena, a pogotovo helenističkog
bizantijskog ili modernog grčkog svijeta.

Posredstvom latinske knjige Homer ulazi u baštinu svih evrop-
skih književnosti. Ulazi najprije u originalu, u starogrčkom jeziku.
Latini ga i nisu drukčije čitali¹. Međutim, kada pronalaskom štampe
knjiga zalazi u šire pismene slojeve, dolazi i do prvih pokušaja prevo-
đenja Homera u drugi jezični medij. Postepeno dobivamo engleskog²,

¹ Kot Latina imamo ipak i nekoliko prijevoda. To su: Livius Andronicus, *Odussia* (u staturnijskom stihu), sačuvana u nekoliko fragmenata. — Neki su prije-
vodi nastali koncem republike i početkom carstva, ali se od njih nisu sačuvali ni-
kakvi tragovi. Prevodioci su bil: M. Cn. Matius, Ninnius Crassus, Acuis Labeo i
Polibije. — Homer se na latnski parcijalno prevodi u vrijeme humanizma, a prevodioci
su: Leonicije Pilad, Leonardo Bruno Aretinski, Carolus Marsuppini, Franciscus
Filelphus, Lorenzo Valla, Franciscus Aretinus, Nicolaus della Valle, Angelo Ambro-
gini Politianus, Janus Pannonius (Ivan Česmički). Eobanus Hessus g. 1540. (Basel)
daje kompletnu Ilijadu, a Simon Lemnius g. 1549. (Basel) cijelu Odiseju. Posljednji
su prevodioci Homera na latinski jezik naši zemljaci neolatinisti: Rajmund Kunić
g. 1776. prevodi Ilijadu (Roma), a Bernardo Zamanja g. 1777. Odiseju (Sijena).

² Kod Engleza u narodnom stihu prevode: Georg Chapman, John Dryden,
te u 18. st. Aleksandar Pope.

germanskog³, francuskog⁴, talijanskog⁵, pa slavenskog⁶ Homera. U velikoj i dugoj seriji nacionalnih prijevoda Homera daje se jasno pratiti razvojni proces umjetničkog doživljavanja tog prvaka epike. Ali, svi su stariji prevodioci, od 15. do 18. stoljeća, Homera davali kroz svoj umjetnički spektar. Homerovoj epici, prenesenoj u formu nacionalnog ritma, davali su oni vlastite elemente, a pogotovo su pod udar umjetničkog noža pali Homerovi ukrasni pridjevi. Tek je u 18. stoljeću povraćena puna vrijednost svim elementima Homerove epike, što se svakako odrazilo u suvremenim prijevodima⁷.

Naši prevodioci javljaju se tek u četvrtoj dekadi 19. stoljeća, kada je u jačim evropskim nacionalnim književnostima već došlo do sigurnih pogleda u načinu reproduciranja Homerove poezije. Želja za vlastitim Homerom pojavljuje se kod Hrvata, Srba i Crnogoraca u vrijeme buđenja nacionalne svijesti, te velikog zamaha, nacionalne knjige, kao i osobitog kulta narodne književnosti. Naša se narodna epika u to vrijeme općenito smatra najbližom Homerovoj epici.

Posve je shvatljivo da su se naši prevodioci spomenutih nacionalnih sredina opredijelili da Homera pretaču u formi i izrazu naše narodne epike. U hrvatskoj književnosti to će uraditi Dragutin Vinařický⁸, pa Medo Pucić⁹ i Paško Antun Kazali¹⁰. Pucić i Kazali rade na tom poslu dugi niz godina, Kazali od g. 1858. do 1866, a Pucić od g. 1849. do 1881, do u predvečerje Tome Maretića. — I bosanac fra Grgo Martić će od g. 1893, do 1903. raditi intenzivno na cijeloj deseteračkoj Odiseji. Nažalost, on se oprijedijelo na prepjev Maretićeve Odiseje¹¹.

³ Kod Njemaca u jampskom stihu prevodi Gottfried August Bürger, a Friedrich Leopold Stolberg, te Johann Jacob Bodmer i najuspješnije Johan Heinrich Voss prevode u heksametru.

⁴ Kod Francuza ritmički prevode: Hugues Salel, Amadis Jamyn, Salomon Certon, ali je najljepši i najvjerniji prijevod Homera dala Mme Dacier u ritmičkoj prozi.

⁵ Na talijanski se jezik Homer prevodi tek u 18. stoljeću, a najbolji su prijevodi iz početka 19. stoljeća u hendekasilabu od Vincenzo Monti (Ilijada) i Hipolita Pindemonte (Odiseja).

⁶ Kod Rusa prvi prijevodi Homera nastaju tek u 19. st. Nikaolai Ivanovič Gnjeđić g. 1829. prevodi u heksametru Ilijadu, a Vasili Andrejevič Žukovski g. 1849. Odiseju.

⁷ Među suvremenim prijevodima 18. i 19. st. treba posebno istaknuti prijevod Ilijade i Odiseje u ritmičkoj prozi od Mme Dacier, te u talijanskom hendeksilabu od V. Montia i H. Pindemontea. Ali, novi stil prevođenja Homera otvara heksameterskim prijevodima Johana Heinricha Vossa iz konce 18. stoljeća. U 19. st. Vossa slijede kod Rusa Gnjeđić i Žukovski, a kad nas T. Maretić (g. 1882, 1883).

⁸ Isp. Miloš N. Đurić, *Homer u našim književnostima*, Ž.A. god. IV, 1954, sv. 2, str. 416—424; — Darinka Nevenić Grabovac, *Homer u Srba i Hrvata*, Beograd 1967: Prevođenje str. 163—106.

⁹ Isp. članak autora: *Još jedan hrvatski Homer u narodnom stihu prije Maretićeve Homera* — Medo Pucić (Forum, Zagreb XVIII, 1979, br. 3, str. 525—528.

¹⁰ Isp. članak autora: *Prvi hrvatski Homer u narodnim nesimetričnim desetercima Antuna Kazalia*, čas. Dubrovnik g. 1978, br. 1, str. 27—42.

¹¹ Isp. članak autora: 1. *Homerova Odiseja u desetercima Grge Martića*, čas. Dubrovnik 1978, br. 5, str. 41—54. — 2. *Nešto o nedoštampanoj Odiseji fra Grge Martića*, Odjek XXXII, 1 — 15 febr. 1979, br. 3, str. 18. — 3. *O desetercu u Odiseji Grge Martića*, ŽA Skopje, XXIX, sv. 2, str. 287—296.

Kod Srba formu narodne epike za pretakanje Homera u naš jezik biraju vojskovođe Jovan Hadžić i Laza Kostić. Jovan Hadžić radi na tom poslu od g. 1830. do 1858, a Laza Kostić od g. 1858. do 1874. Kostićevim putem idu kasnije Svetislav Banović g. 1877 i Mladen Simonović od 1883. do 1905. — I crnogorski vladika P. Petrović Njegoš, izgleda, ide istim putem. Od njega imamo tek manji ogled.

Najprije bih se zaustavio na pretakanju Homera u srpskoj i crnogorskoj književnosti.

Prvog, ali parcijalnog Homera srpska književnost ipak ne dobiva u narodnom ruhu, već u tonskom heksametu. To je bilo g. 1832, kad je vojvođanin Petar Demelić Panjevski u Budimu štampao prijevod 1. do 3. pjevanja Ilijade¹². Posve je shvatljivo da će pravi pionir Demelić na čvrstom terenu slovenoserpštine raditi svoj prijevod prema ruskom prijevodu Ilijade što ga je g. 1829. u ruskom heksametu izdao Nikolai Ivanovič Gnjedič. Tu je Demelić vjerojatno i dobio inspiraciju za taj posao. Metrička forma je stoga i kod njega heksametar, kome Demelić uspijeva dati tek nesavršene konture. Kod njega je siguran samo daktilski šestostopac sa zadnjim trohejem. Nosilac iktusa je ne samo naglašeni slog, već kadšto i prirodna duljina sloga. Skakanja silaznog naglasaka na proklitiku Demelić ne pozna, a njegove više složne riječi imaju po dva iktusa. Dakle, u punjenju stopa Demelić je dosta nesavršen, pa mu je heksametar težak i neprirodan. U sistemu pauza Demelić je daleko od antičkog oponašanja. On dobro osjeća Homerove odmore, ali ih mučno reproducira.

Slijedeći primjer Gnjediča i još ranijeg njemačkog prevodioca Johanna Heinricha Vossa, Demelić nastoji biti vjeran Homeru u reproduciranju ukrasnih pridjeva. U tu svrhu poseže on za kovanjem složenih imenica i pridjeva, a neke radi i po ruskom uzoru. Tu će biti i dosta teških izraza, ali će neki postati svojinom i kasnijih prevodilaca. Kod njega nalazim: ljudokrvnik, potuljeni, bojojubivi, bogoodraženi, bogoravan, dalekostreljajući, medooklopnik, konjotrki, konjoraneći, gradorušitelj, radogrmleći, munjosijevac, oblakosgustitelj, zlatoprestolna, oveslata, ranodajuća.

Demelić će upotrebiti neka kompozita koja će stalno ostati u našoj prevodilačkoj praksi, a on je sam neke mogao pronaći u našoj narodnoj epici. To su: volooka, sjajnooka, srebronoga, lepokosa, crnooka, bogolik, beloruka, dugokosi, brzonogi, crnooblačni, gromovnik, kljunasta, plodonosna. Zeusov najčešći epitheton on će formirati kao „egidonosni“. — U pravilu, Demelić prevodi sve Homerove ukrasne pridjeve, ukoliko mu to stih dopušta, a neke, vidjeli smo, i dosta spretno.

Demelića u srpskoj književnosti nitko ne slijedi s obzirom na metričku formu, jer je već tada bilo jasno i među vojvođanskim literatima da Homera treba približiti našoj narodnoj poeziji. Tako, poznati anti-

¹² *Omirova Iliada*, s elinskog prevedena Petrom Demelićem Panjevskim, I—III pesma, Budim 1832. — U Srpskom Letopisu g. 1883. štampano je iz Ilijade IV st. 418—489.

vukovac Jovan Hadžić, koji inače latinske pjesnike prevodi u metru originala, za parcijalni prijevod Homerove Ilijade (I i XIV) bira narodni nesimetrički deseterac. Prijevod je štampan g. 1858¹³, ali je uređen između g. 1830. i 1840¹⁴, pa Hadžića smatram prvim srpskim prevodiocem Homera u narodnom desetercu. Hadžićev je prijevod dosta vjeran originalu. Većinu Homerovih heksametara on izvodi u svoja dva deseterca. Time je Hadžić obilniji u slogovima, što znači da kod njega ima i proširivanja teksta, više nego kod kasnijih prevodilaca. Do proširivanja dolazi osobito kad želi istaknuti elemente naše narodne epike. Ipak, kod Hadžića ne nalazim samovoljnog mijenjanja teksta, kako će to biti kod Kostića, a pogotovo kod Simonovića i Banovića.

Hadžićeva vjernost originalu vidi se i po tome što on prevodi gotovo sve Homerove ukrasne pridjeve. I on posize za složenim kovanicama, a neke radi po ruskom prijevodu Gnjedića. Njegovi su izrazi: svjeta pravitelj, brzoploveća, gromodržac itd. Hadžić nije doduše odveć pedantan u prenošenju Homerovih epiteta, pa mu npr. „gromovnik“ zamjenjuje više Zeusovih oznaka. Slično je i sa njegovim izrazima: blistajući, hrabri, vrstan. Hadžić ima i predugih perifraza, kao gromom jednako grmeć, dižući crne oblačine, grmeć u oblaku crnom, štono zemlju drma i potresa, što sa srebrnijem ti se šetaš lukom, pa pružila svoje bele ruke, sa očima krasnim volujskim, s viticama prekrasnijih vlasi, što poziva na boj ratoborce, a lukavstvo u srcu sakriva.

Kod Hadžića nalazimo i dobrih rješenja, od kojih smo već neke vidjeli kod Demelića, kao: gromovnik, mračni, svemoćni, crnovlasni, oklopnici, beloruka, belonoga, rumena, plavooka, srebronoga.

Pobuda da slijedi Demelića nije imao ni crnogorski vladika Petar Petrović Njegoš, mada se je u Rusiji upoznao sa Homerom preko Gnjedićevog heksametarskog prijevoda. Njegoš nam je ostavio, vjerovati je Andriji Gavriloviću, 722 deseterca iz prvog pjevanja Ilijade (I 1—369)¹⁵. O postanku tog neznatnog prijevoda i o okolnostima u kojima je nastao jedva da danas išta znamo, a vjerujemo da je to đачki posao kasnijeg velikog epskog pjesnika. Gavrilović ga datira u doba 40-tih godina, kada je se Njegoš vratio iz Rusije. To i nije prijevod Homera već prepjev Gnjedića, kako će pedesetak godina kasnije kod Bosanaca uraditi narodni pjesnik Grga Martić sa Martićevom Odi-sejom.

Njegoš je ovim prepjevom pokazao da se u tom đaku krije nešto više. U ovo nekoliko sačuvanih stihova mi doista zapažamo svečani i ozbiljni ton tog kasnijeg velikog pjesnika

¹³ *Dela Jovana Hadžića* (Miloša Svetića) knj. II Prevodi spevni Karlovci 1858 str. 1—75.

¹⁴ Isp. o.c. *Predgovor* str. III—IV.

¹⁵ Isp. Andrija Gavrilović *Ka biografiji Petra Petrovića Njegoša* (Godišnjica N. Čupića knj. XIX str. 171—194 gdje je donesen i tekst prepjeva. Isti je tekst štampan u: Celokupna djela P.P. Njegoša, knj. II str. 349—373, Beograd, Prosveta, 1953.

Njegošev je prepjev inače vrlo slobodna reprodukcija Homera pa ni u načinu prenošenja Homerovih ukrasnih pridjeva ne možemo govoriti o vjernosti originalu. Tu je osobito Njegoš pod uticajem Gnjeđićeva izraza, pa ima dosta rusizama. Kod njega čitamo: blagorodni, gromometnik, gromometatelj, nebovladac, daleko razati, nebožitelj, širovlastni, Zeves promislitelj, mnogomogući, čojkubica. Kod Njegoša ćemo naći i sretnih rješenja, kao: srebroluki, zlatotrona, brzo nogi, svetlooka.

Vojvođanin Laza Kostić će se susresti sa Homerom još kao đak od 17 godina života. Najprije g. 1858. prepjeva on epizodu susreta Hektora i Andromahe iz 6. pjevanje Ilijade¹⁶, a još iste godine izlazi i sa prepjevom prvog pjevanja Ilijade¹⁷. Šesnaeset godina kasnije (g. 1874) on objelodani i svoj posljednji pokušaj prepjeva, drugu knjigu Ilijade do stiha 493¹⁸.

Kostić doživljava Homera na svoj način, i to svaki put drukčije. U prvom pokušaju iz šeste knjige Ilijade on upada u prevelika proširivanja i dodavanja, pa na jedan heksametar ima gotovo dva deseterca. Iste godine u prepjevu prvog pjevanja Ilijade ta su proširivanja znatno skromnija, dok g. 1874. u prepjevu drugog pjevanja Ilijade slijedi Homera gotovo u stih. Naime, na Homerova 493 heksametra on ima 548 deseteraca. Sažetost teksta u drugom pjevanju Kostić postiže vrlo spretno i vješto, kao pravi majstor umjetničke riječi i izvrstan poznavalac narodne epike. Ali, tim tonom Kostić se najviše od svih udaljio od Homerova izraza, pa, koliko sretan bio njegov izraz, nas ne može osvojiti jer nam sakriva Homera.

Uz takav prevodilački stav Kostić nije mogao biti niti vjeran prenosilac Homerovih ukrasnih pridjeva. Homerova kompozita koja se lako daju izraziti našim epskim izrazima i on vjerno reproducira, kao: lepokosa, beloga, beloruka, lepo opasana, vedrooka, zlatostola, brzoplovka, konjokrota, plavoka, stovolovka. Međutim, većinu Homerovih ukrasnih pridjeva Kostić prenosi u proste imenice ili pridjeve bliskog začjenja, što radi osobito u drugom pjevanju Ilijade, kao: perjanik, gromovnik, kosati, dokolenci, zaštićeni, uličasta, jahač, oklopnik, poručnik, mudri, zidovit, stadovit, veslovit, valovit. — Kostić se ne trudi mnogo da prevede svaki Homerov kompozit niti da ga doneše u punom značenju. U šestom i prvom pjevanju pokatkad će sebi priuštiti razvučenost, kao: Kronovića silnog što na svašta može da pregleda, što vitlaju kopja i džidine, do lađa što ih drži uže na bairu, rado lovi a rado i strelja.

U vrlo lijepom narodnom izrazu i u skladnom desetercu g. 1877. Svetislav Banović Srboljubov izlazi sa kratkim ogleđom pretakanja Homera u narodni deseterac¹⁹. Pedeset sedam stihova trećeg pjevanja

¹⁶ Srpski letopis 1858/32 sv. 97 str. 153—159.

¹⁷ Srpski letopis 1858/32 sv. 98. str. 109—122; g. 1859/33 sv. 99 str. 159—171.

¹⁸ Javor 1874 str. 13—16 47—50 137—140 235—238.

¹⁹ Javor 1877 str. 241—242.

Ilijade on daje u svojih sedamdesetosam deseteraca. Banović ide Kostićevim putem, pa sažetim desetercem nastoji slijediti Homerove heksametre. Njegov maleni ogled i u pretakanju Homerovih kompozita pokazuje Kostićeve osobine, pa nalazimo: krasni, junak, mila, kosati, brzoplovka. Jednom se i on opustio izrazom: štono džidom zamahuje strašno.

Srpska književnost, dakle, sve do kraja osme dekade 19. st. ima oskudnog Homera, i to sve sa područja Ilijade: I i do III pjevanje Demečića, I i XIV pjevanje Hadžića, I i II pjevanje i jednu epizodu VI pjevanja Kostića, i mali ogled iz trećeg pjevanja Banovića, K njima je pridružiti i 722 deseterca iz prve knjige P. P. Njegoša. U narodnom stihu pretakat će se Homer još nekoliko puta i kasnije. Srijemac Mladen Simonović prepjeva čak 16 pjevanja Ilijade²⁰. Prvi put se navodno javlja u Javoru g. 1883. sa trećim pjevanjem Ilijade, ali toga tu ne nalazim. Simonović inače ide putem Kostićevim, ali znatno samovoljnije.

Deseterac se na zaboravlja ni u Crnoj Gori. Rukopis prepjeva cijele Ilijade od Dr J. Kujačića nalazi se, navodno, u narodnoj biblioteci na Cetinju²¹, ali ja ga tu nisam pronašao.

U Crnoj Gori nalazimo interesantan zahvat Labuda Vrbice, koji u dužem narodnom stihu, u četrnaesteru, g. 1893. prepjeva I do V pjevanje Ilijade²², a g. 1893. I pjevanje Odiseje²³. Labud Vrbica zaslužuje našu pažnju, mada nam je i on ostavio tek parcijalnog Homera. Njegov se prijevod pojavljuje sedam, odnosno šest godina nakon kompletnog Maretićeva prijevoda Homera u heksametru, koji je izdala MH u Zagrebu, a osam godina nakon proznog prijevoda Odiseje, koji je Panajot Papakostopol izdao u Beogradu.

Vrbičin je zahvat bio opravdan jer su u to vrijeme mnogi vjerovali da domaćem prepjevu Homera najviše odgovara ritmička forma narodnog stiha. Ali, on napušta deseterac, uvjeren da prethodnici u njemu nisu uspjeli dati pravu sliku Homera. Narodni stih, smatra Vrbica, treba da bude takav da nam omogući što vjernije tekstovno i metričko reproduciranje Homera. U potrazi za takvim stihom Medo Pucić je g. 1881 upoznao našu javnost sa prepjevom Homera u petnaesteru²⁴. Vrbica smatra da četrnaesterac, kao i Pucićev petnaesterac, omogućuje prevodiocu da vrlo vjerno prati Homera. Vrbica to radi u vrlo lijepom književnom izrazu, pa se njegov prijevod ugodno čita.

²⁰ Isp. Darinka Nevenić Grabovac *Homer u Srba i Hrvata* Beograd 1967 str. 189 bilj. 40. — Ilijada X izišla je u: Brankovo kolo 1898 IV str. 1483—1494; Ilijada VI u: Brankovo kolo 1905 XI str. 199—206 230—236.

²¹ Isp. Milan Budimir *O atinskoj Ilijadi* (Letopis MS 394 g. 1944 str. 380). Isto je preštampano kao uvod u Homerova Ilijada Miloša N. Đurića Beograd 1966 str. 7. — Autor navodi kraticu ličnog imena J. dok Ahmet Tuzlić u članku: *Heksametri u prevodima Tome Maretića i Miloša N. Đurića* (Radovi FF u Sarajevu knj. III 1965, str. 366. novodi kratice: D. R. (Kujačić).

²² Nova Zeta, 1889, I, str. 17—26, 75—80, 136—141, 221—226.

²³ Sarajevski list, g. 1893, br. 144 i 145.

²⁴ Isp. ovaj članak str. 11.

U prevođenju ukrasnih pridjeva Vrbica ima već dobro utrti put. Od ranijih, pogotovo deseteračkih, prevodilaca pa i od Maretića, on koristi svaki dobro iskrojeni izraz, pa ćemo i kod njega naći: plavokosi, volooka, plavoka, crnoka, bjelорука, ljepokosa, bjelonoga, bistroka, glasonoša, konjopaša, konjokrota, moreplovka, vitorogi, brzonogi, pupčasta lađa, debelo nemirno more, kršna Itaka, zemljodržac, zemljotresac, zlopatnik, vješti veslari ili mornari, vodom opasan, što obija oblake itd. Ali, Vrbica ne prevodi svaki epitet, a opet neke rado mijenja u proste imenice ili adjektive, kao: oklopnik, konjanik, gromovnik, ljepotica, perjanik, streljač, lozovit, zidovit, busovit.

Vrbica je dao nešto novo svojim prijevodom, ne samo ritmički, a ujedno se znao vješto okoristiti ranijom praksom deseteračkih pre-pjevalaca.

Interesantno je da se u srpskoj knjiženosti u ovom istom vremenskom razdoblju dvaput prave pokušaji da se Homer prevede u prozi. Pokušaj Joksima Novića Otočanina iz g. 1867. osujetila je nemila recenzija Laze Kostića²⁵. Uspio je ipak posrbljeni Grk Panajot Papakostopul, koji je g. 1881. u prozi izdao prijevod Homerove Odi-seje²⁶. On je to uradio ugledajući se na francuske prevodioce a čini mi se da njegov prijevod ponešto njima i duguje, u prvom redu latinske nazive bogova.

Papakostopul prevodi lijepim književnim jezikom i dosta vjerno. Njegova je intencija ipak da dađe zabavnog Homera, čitko štivo srpskoj omladini, pa poput prevodilaca iz 17. i 18. stoljeća posize i za stilskim dotjerivanjima. To se odražava i u prijevodu ukrasnih pridjeva, od kojih on dobar dio uopće ne prevodi ili pak daje približno značenje. Tako: agrióphōnos divlji, agíochos — silni, strašni, haliotrepēs — koji se ribom hrani, amphíalos — kršna, valovite, bogata, amphíelissa — brza, duriklytós — junak, euēnōr — crno (vino), euknēmides — čestiti, bujni, hrabri, hitri; eýpeplos — gizdava, eýsselmos — brza, eustéphanos — gizdava, ērigéneia — blagodetna, iochéaira — vesela, ponosita, kallikrēdemnos; lepa, philommeidēs — vesela.

Papakostopul isto tako ne prevodi sve epitete, kao: ágraulos, admēs, aithrēgenētēs, ampírytos, eissa, kyanóprorōs.

Neobični su Papakostopulovi izrazi: činilica (polyphármakos), razmoždavac (rhēksēnōr), iz glave rođena (Tritogéneia), što iz daleka pogađa (dolichóskios)²⁷.

U Papakostopulovu prijevodu naći ćemo složenica koje i drugi rado upotrebljavaju kao: ratoborni, zemljodržac, plavoka, lepokosa, leponoga, zlatoruha, crnokosi, zemljotresac, vitorogi, lepogrivi, svilorune, dugokosi.

²⁵ O tom opširno govori Darinka Nevenić Grabovac, o.c. str. 184—189.

²⁶ *Odi-seja*, Omirov spev u XXIV pesme, preveo s jelinskog Dr Panajot Papakostopulos, Beograd 1881. Drugo izdanje izlazi g. 1950.

²⁷ Papakostopulos neke složenice uzima kao nadimak, kao: *Argifont*, *Atriona*. — Toga nalazim kod Hadžića (*Egíoh*) i Njegoša (*Jegíoh*), te kod M. Đurića (*Tritogénija*).

Dobar dio Homerovih kompozita Papakostopul prenosi prostim pridjevom, a kadšto ih opisuje relativnom rečenicom ili prijedložnim izrazom: koji su nosili bakarne košulje, koji vedri i oblači. Izraz „gromovnik“ i njemu zamjenjuje nekoliko Zeusovih epiteta.

Kada uzmemo sve to u obzir, ne može se lako kazati da Papakostopulov prijevod važi kao točan²⁸, ali literaran jest.

Da sumiram sve što sam kazao o reproduciranju ukrasnih pridjeva kod srpskih i crnogorskih prevodilaca 19. stoleća. Složenicama se najviše služi Demelić (72%), pa Njegoš (68%). Vrbica ih ima 37,9%, Kostić 31,4%. Hadžić ih ima samo 18%, a Papakostopul 17%. Kako smo skloni da prijevode Tome Maretića i Miloša Đurića uzimamo kao neke kanone, onda su u broju složenica daleko nad njima Demelić i Njegoš. Maretić ih naime upotrebljava 34%, a Đurić 32%. Njima su bliski Vrbica i Kostić, dok su Hadžić i Papakostopul znatno ispod. Prostih imenica i pridjeva Papakostopul ima 54%, Kostić 52%, Hadžić 40%, dok kod Maretića nalazim oko 33,8%, kod Đurića oko 31%. Znatno su ispod njih Demelić sa 23% i Njegoš sa 18%. — U opisnom načinu reproduciranja ukrasnih pridjeva Maretić ima 32%, Đurić 36,3%, a tu je od njih jači samo Hadžić sa 40%. Papakostopul ima 29%, Kostić tek 16,6%, Njegoš 14%, Vrbica jedva 11%, a Demelić samo 5%.

Time sam donekle iscrpio sve čime se srpska i crnogrska književnost do kraja 19. stoljeća odužila velikom Homeru u prepjevu njegovih epa Ilijade i Odiseje. U taj se posao, kako smo vidjeli, Beograd uključio vrlo kasno, iz dobro poznatih razloga. Zbog toga vjerojatno tolika nastojanja nisu urodila pravom završnicom, cjelokupnim srpskim Homerom. Čini se kao da vrijeme još nije bilo sazrelo, pa će g. 1904. i 1905. doći do beogradskog izdanja Maretićeve Odiseje i Ilijade. Ipak, Beograd neće ostati pri tome, jer Maretićev Homer, mada štampan u Beogradu i ćirilicom, nije njegov Homer. To se očito vidi po razvojnom putu kojim su išli parcijalni prijevodi Homera od Demelića preko Hadžića i Kostića do Papakostopula. Moderni srpski Homer, ako želi pobrati priznanje sviju, mora u sebi odraziti sve dobre kvalitete ranijih prevodilaca svog područja. To će, nadamo se, uraditi u naše vrijeme pok. prof. Miloš N. Đurić, o čijem će prijevodu biti riječi drugom zgodom.

Sarajevo.

Š. Šonje.

²⁸ Isp. Darinka N. Grabovac, o.c., str. 189.

RÉSUMÉ

Š. Šonje: EPIETHETA ORNANTIA D'HOMÈRE CHEZ LES TRADUCTEURS SERBES ET MONTÉNÉGRINS DU XIXe SIÈCLE

Ce n'est qu'à partir de la quatrième décade du XIXe siècle qu'on commence à traduire de l'Homère dans nos littératures yougoslaves. En 1832, dans la littérature serbe, Petar Demelić — originaire de la Voïvodine — fait la traduction de quelques extraits d'Homère en hexamètres irréguliers, à l'imitation de la récente traduction russe de Nikolaï Gneditch.

Dans l'adaptation de l'hexamètre homérique, Demelić resta sans pareil, parce que Jovan Hadžić et Laza Kostić ont bientôt choisi le décasyllabe populaire pour la traduction des extraits homériques. Ces deux traducteurs sont imités par quelques autres, jusqu'au début de notre siècle. En 1881, la littérature serbe s'enrichit de la traduction complète en prose de l'Odyssée, par Panaŭota Papakostopul.

Chez les Monténégrins, quelque temps après Demelić et également à l'imitation de la traduction de Gneditch, Petar Petrović Njegoš fait la traduction de quelques petits extraits d'Homère, en décasyllabes populaires, tandis qu'à la fin du XIXe siècle, Labud Vrbica traduit quelques chants de l'Illiade et de l'Odyssée en vers populaires de 14 syllabes.

Dans la transposition des épithètes homériques, Demelić et Njegoš se servent souvent de noms composés (72% et 68%), tandis que Papakostopul, Kostić et Hadžić emploient le plus souvent des noms et des adjectifs simples (54%, 52%, 40%). Hadžić a un haut pourcentage de transposition d'épithètes homériques (40%), tandis que celui des autres traducteurs est de beaucoup plus bas, surtout chez Demelić (5%). On trouvera ces trois modes de transposition en égale quantité chez nos traducteurs Maretić et Đurić, par quoi ils diffèrent de tous les traducteurs précédents lesquels, à ce point de vue, ont pourtant influencé Maretić, et surtout Đurić.